

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران
مدرسه علمیه فاطمیه (س) شهرستان دامغان

شاخصه‌ی تمدن در آیات قرآن

استاد: سرکار خانم امام وردی

کردآورنده:

مره رضایی

تابستان ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدم به دكران مهر و عطفوت

المهدى

كانه شاهراه عشق و عرفان جز امتداد نگاه او ناست

مراهزار اميد است و هر هزار تو يي

هر هزار تو يي

تقد و تشکر

سپاس و ستایش خداوندی را که با فرستادن انبیاء عظام موجب بزرگ بر بنی آدم ارزانی داشت و
سلسله نبوت را با بعثت رسول خاتم (صلی الله علیه و آله) کمال و ختام بخشید و قوام دن و نظام
امت را ولا (علم السلام) استوار کرد.

از همه غزانی که مراد ان پژوهش یاری رسانده اند نهایت تشکر و سپاس گزاری را دارم.

چکیده

این نوشتار با عنوان «شاخصه‌های تمدن در آیات قرآن» می‌باشد. تمدن در زبان عربی از «مدن» اخذ شده است که به معنای اقامت کردن و پیدا کردن اخلاق شهرنشینان است. و در اصطلاح تمدن حاصل تعالی فرهنگی و پذیرش نظم اجتماعی می‌باشد، که عواملی چون دولت و رهبر، قانون دینی، اخلاق، اقتصاد، کار و ... در اعتلای آن مؤثرند. قرآن کریم در آیات بسیاری تمدن‌های بزرگ را معرفی نموده و شاخصه تمدن در برخی آیات مربوط به غریزه انسان و پدیده‌های طبیعت است؛ مثل: ساختمان سازی، کلام، حروف الفبا، قلم و کاغذ، تغذیه و اقتصاد سالم. قرآن چون کتاب‌های تاریخ تنها به تمدن‌های مادی بسنده ننموده بلکه امور فرامادی را نیز در نظر گرفته که این امور مستقیماً تحت تعلیم پیامبران هستند مانند: نظام و رهبری سیاسی، شهادت، نماز، مشورت، توجه به وظایف زنashویی در زندگی، علم و اندیشه و ... بر این اساس تمدنی که بیشتر مراد قرآن است تمدنی معنوی است که بر پایه تلاش و مهر و عدالت باشد و سعادت و خوشبختی دو جهان انسان را تضمین کند. تمدن جهانی قرآن تمدنی بشری، فارغ از اختلافات نژادی و فرهنگی و در حقیقت تمدن جهانی بشری است. این پژوهش با هدف «بررسی و آشنایی با شاخصه‌های تمدن در آیات قرآن»، به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از آیات قرآن به شیوه توصیفی گردآوری شده است.

کلید واژه: شاخصه، مدنیت، حضارت، تمدن، تمدن مادی، تمدن معنوی.

از آن به بهترین عمل یاد کرد؛ «حی علی خیر العمل» و از باب اهمیت و تأکید، هم در اذان و هم در اقامه، و در هر کدام دو بار مورد توجه قرار داد.¹

نماز مظهر پیوند با خدا و ارتباط با او است که از عوامل بسیار مهم رسیدن به موفقیت است. «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ»² و یاری جویید از خدا به صبر و نماز، که نماز (با حضور قلب) امری بسیار بزرگ و دشوار است مگر بر خداپرستان فروتن».

استعانت به معنای طلب کمک است، و این در وقتی صورت می‌گیرد که نیروی انسان به تنهایی نمی‌تواند مهم و یا حادثه‌ای را که پیش آمده بر وفق مصلحت خود برطرف سازد، و این‌که فرموده: از صبر و نماز برای مهمات و حوادث خود کمک بگیرید، برای این است که در حقیقت یآوری به جز خدای سبحان نیست، در مهمات یاور انسان مقاومت و خویش‌داری آدمی است، به این‌که استقامت به خرج داده، ارتباط خود را با خدا وصل نموده، از صمیم دل متوجه او شود، و به سوی او روی آورد، و این همان صبر و نماز است، و این دو بهترین وسیله برای پیروزی و رمز موفقیت³ است. چون صبر هر بلا و یا حادثه عظیمی را کوچک و ناچیز می‌کند، و نماز که اقبال به خدا، و التجاء به او است، روح ایمان را زنده می‌سازد، و به آدمی می‌فهماند: که به جایی تکیه دارد که انهدام‌پذیر نیست، و به سببی دست زده که پاره شدنی نیست.⁴

باید دانست به طوری که از آیات قرآنی و احادیث نبوی استفاده می‌شود پس از اصول معارف، اسلام روی دو پایه می‌چرخد: یکی نماز و دیگری زکات. چنان‌که در بسیاری از آیات نیز خداوند متعال زکات را مقارن نماز⁵ بیان کرده است.⁶

1. جوادی آملی، عبدالله، رازهای نماز، ص 10.

2. بقره/45

3. داورپناه، ابوالفضل، انوار العرفان فی تفسیر القرآن، ج 2، ص 5.

4. طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان، ج 1، ص 229، سید محمد باقر موسوی همدانی.

5. ر.ک: بقره/43، 83، 110 و 277، نساء/77، 162، مائده/12، 55 و ...

6. داور پناه، ابوالفضل، انوار العرفان فی تفسیر القرآن، ج 4، ص 495.

نتیجه‌گیری

در دنیای امروز تمدن ملاک و معیار بارزی از هویت یک کشور یا مذهب می‌باشد. لغت‌شناسان و اندیشمندان تعاریف متعددی برای تمدن برشمرده‌اند که از مجموع آن‌ها چنین برمی‌آید: تمدن حاصل تعالی فرهنگی و پذیرش نظم اجتماعی است. تمدن خروج از بادیه‌نشینی و گام نهادن در شاهراه نهادینه شده امور اجتماعی است. همچنین ملاک‌هایی را برای ارتقای تمدن برشمرده‌اند. بررسی منابع اسلامی به ویژه کتاب آسمانی مسلمانان؛ قرآن کریم، تمدن‌های بزرگ معرفی شده‌اند و با توجه به سیاق هر آیه شاخصه تمدن در آن آیه معرفی شده است. تمدن قرآنی به دو نوع مادی و معنوی تقسیم می‌شود. تمدن مادی به امور غریزی و طبیعی مربوط می‌شود که ساختمان سازی، راه‌ها نماد عمران و آبادانی‌اند، تغذیه سالم و اقتصاد سالم معیار مهمی در پاک شدن نهاد و فطرت است که آدمی می‌تواند با بهره‌گیری از پدیده‌های طبیعت و الهام از حیوانات تمدن مادی خود ترقی دهد. قرآن برخلاف کتاب‌های تاریخ و تمدن فقط تمدن را امری مادی نمی‌داند بلکه جنبه تمدن قرآنی بیشتر معنوی بوده که جامعه نظام سیاسی با داشتن رهبری می‌تواند جامعه را به سمت و سوی تمدن صحیح سوق دهد و با اندیشه درست و مشورت انسان می‌تواند برنامه زندگی فردی و اجتماعی خود را در راستای تمدن قرآنی پیش برد. از مطالب گفته شده برمی‌آید که جوامع اسلامی بهره‌گیری از آیات آسمانی می‌تواند جامعه خود را به کمالات مادی و معنوی پیش برده و در برابر جوامع دیگر هیچ خلایی نداشته باشد. لازم به توضیح است تمدنی که بیشتر مراد قرآن است تمدنی معنوی است که بر پایه تلاش و مهر و عدالت و ... باشد و سعادت و خوشبختی دو جهان وی را تضمین کند. تمدن جهانی قرآن تمدنی بشری، فارغ از اختلافات نژادی و فرهنگی و در حقیقت تمدن جهانی بشری است.

فهرست منابع

* قرآن کریم

1. ابن منظور، محمد بن مکرم - لسان العرب - جلد 12 - بیروت - دار صادر - 1414 ق.
2. آریان پور، عباس و منوچهر - فرهنگ دانشگاهی انگلیسی به فارسی - جلد 1 - تهران - انتشارات امیرکبیر - 1382.
3. بانوی اصفهانی، سیده نصرت امین - مخزن العرفان در تفسیر قرآن - جلد ۱، ۲ - تهران - نهضت زنان مسلمان - 1361.
4. بستانی، بطرس - دائره المعارف بستانی - جلد 96 - بیروت - دار المعرفه - بی تا.
5. جان برنال، علم در تاریخ - ترجمه: اسدپور پیرانفر - تهران - انتشارات امیرکبیر - 1345.
6. جعفری، یعقوب - تفسیر کوثر - جلد 3 - قم - انتشارات هجرت - 1376.
7. جوادی آملی، عبدالله - رازهای نماز - قم - نشر اسراء - 1382.
8. جوادی آملی، عبدالله - رازهای نماز - قم - نشر اسراء - 1382.
9. حرعاملی، محمدبن حسن - وسائل الشیعه - جلد 2 - قم - موسسه آل البیت لاحیاء التراث - 1414 ق.
10. حسینی همدانی، سید محمد حسین - انوار درخشان - جلد 8 - تحقیق: محمد باقر بهبودی - تهران - کتاب فروشی لطفی - 1404.
11. حلبی، علی اصغر - تاریخ تمدن اسلام - تهران - چاپ و نشر بنیاد - 1365.
12. خسروی حسینی، سید غلام رضا - ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن - تهران - انتشارات مرتضوی - 1386.
13. داور پناه، ابوالفضل - انوار العرفان فی تفسیر القرآن - جلد ۲، ۴، ۱۴ - تهران - انتشارات صدر - 1375.
14. دهخدا، علی اکبر - لغت نامه - تهران - انتشارات دانشگاه تهران - 1325.
15. رضایی اصفهانی، محمدعلی و همکاران - ترجمه قرآن (رضایی) - قم - موسسه تحقیقاتی فرهنگی دارالذکر - 1383.
16. روح الامینی، محمود - زمینه‌ی فرهنگ شناسی - تهران - انتشارات مهدی - 1377.
17. شریعتی، محمد تقی - تفسیر نوین - تهران - شرکت سهامی انتشار - 1346.
18. طالقانی، سید محمود - پرتوی از قرآن - جلد 1 - تهران - شرکت سهامی انتشار - 1362 - چاپ چهارم.

19. طباطبایی، سید محمدحسین - تفسیرالمیزان - ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی - جلد ۲، ۵ - قم - دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم - 1374.
20. طبرسی، فضل بن حسن - ترجمه جوامع الجامع - ترجمه: احمد امیری شادمهری - جلد 1 - مشهد - بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی - 1377.
21. عاملی، ابراهیم - تفسیر عاملی - تحقیق: علی اکبر غفاری - جلد ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸ - تهران - انتشارات صدوق - 1360.
22. قرائتی، محسن - تفسیر نور - جلد ۱، ۳ - تهران - مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - 1383.
23. قرشی، سید علی اکبر - تفسیر احسن الحدیث - جلد 6 - تهران - بنیاد بعثت - 1377 - چاپ سوم.
24. قرشی، سید علی اکبر - قاموس قرآن - جلد 6 - تهران - دارالکتب الإسلامیه - 1371.
25. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی - بحارالانوار - جلد 11 - بیروت - موسسه الوفاء - 1403 ق.
26. مدرسی، محمد تقی - تفسیر هدایت - جلد ۲، ۵، ۱۳، ۱۸ - مشهد - بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی - 1377.
27. مراغی، احمد بن مصطفی - تفسیر المراغی - جلد 18 - بیروت - داراحیاء التراث العربی - 1365.
28. مرتضی زبیدی، محمد بن محمد - تاج العروس - بیروت - دارالفکر - 1414.
29. مطهری، مرتضی - مجموعه آثار استاد شهید مطهری - جلد ۲۶، ۱ - تهران - انتشارات صدرا - 1389.
30. معین، محمد - فرهنگ فارسی - جلد 1 - تهران - انتشارات امیر کبیر - 1371.
31. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران - تفسیر نمونه - جلد ۴، ۱۱، ۲۴ - تهران - دارالکتب الإسلامیه - 1374.
32. نجفی خمینی، محمدجواد - تفسیر آسان - جلد 13 - تهران - انتشارات اسلامی - 1398 ق.
33. ولایتی، علی اکبر، پویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران - جلد 1 - تهران - مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه - 1386.
34. ویل دورانت، درآمدی بر تاریخ تمدن - ترجمه: احمد بطحایی و خشایار دیبهمی - تهران - آموزش انقلاب اسلامی - 1368.
35. ویل دورانت، تاریخ تمدن - ترجمه: احمد آرام - جلد 1 - تهران - انتشارات علمی و فرهنگی - 1381.

منابع اینترنتی

<http://www.maarefquran.org>

<http://shafaqna.com>.

<http://www.bashgah.net>.

<http://vista.ir>.

<http://old.mouood.org>